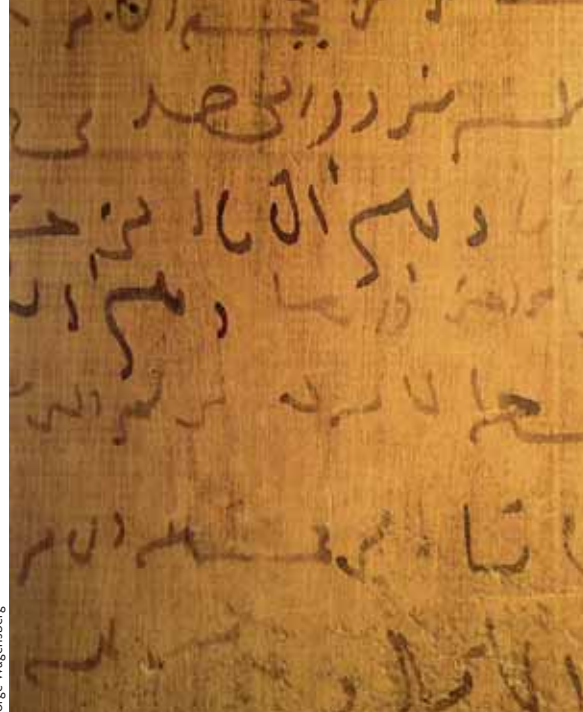

Khebeded, el geni de les turqueses

per JORGE WAGENSBERG

En la ja longeva cultura humana hi ha hagut un grapat d'idees especialment transcendents. Són idees que divideixen la història en dues parts. Moltes d'aquestes poques grans idees han emergit més d'una vegada i de manera independent. Per exemple, és difícil creure que tots el que han usat el foc durant els darrers 400.000 anys procedeixin d'un únic hipotètic geni d'*Homo erectus*. Degueren ser molts individus, en diferents parts del món i en diferents èpoques, els qui es van interessar primer potser per un incendi forestal i que es van posar després a investigar. En altres casos la idea té nom i cognom. Charles Darwin va trigar molt a aparèixer, malgrat tots els predecessors que també van parlar d'evolució i de Wallace, que es va emportar només un pessic de la glòria. La primera edició del seu llibre es va exhaurir en un dia i ja res va tornar a ser igual. Jo diria que qualsevol científic enveja sanament i secretament Darwin. Una idea, que cap en una sola frase, capgira tota la cosmogonia humana com si fos un mitjà. Hauria canviat la història de la condició humana si no hagués nascut Darwin, Newton o el geni que va inventar l'alfabet? Segurament altres genis igualment enormes i transcendents saltarien un lloc en l'escalafó. Però, com neix i com s'obre pas una d'aquestes grans idees de xoc?

Acaba de publicar-se un treball esplèndid de l'egiptòleg Josep Cervelló Autuori en les pàgines del qual he trobat respostes a velles preguntes i, sobretot, noves preguntes: *Escrituras, lengua y cultura en el antiguo Egipto* (Edicions UAB). El que sempre m'ha intrigat és que tots els alfabetos en ús avui dia tinguin el mateix origen (cosa que clarament no s'esdevé amb el concepte d'escriptura en general). Quin és el com, on, qui, quan, per què i per a què de tan colossal genialitat? Les taules de la llei revelades per Déu a Moisès al Sinaí potser es podrien haver escrit amb jeroglífics de colors, però les religions del llibre s'haurien quedat sense llibre i la filosofia, la literatura i la ciència, a mercè d'una fràgil tradició oral o d'una escriptura d'interpretació ambigua. La idea d'alfabet que finalment va transcendir procedeix dels minaires semites que treballaven als jaciments de turqueses de Serabit el-Khadim, al Sinaí, durant la dinastia XII (entre 1990 i 1790 aC). És l'anomenat alfabet protosinaític inventat probablement durant el regnat d'Amenemhat III. Primera

Jorge Wagensberg

sorpresa: l'alfabet no va ser inventat per escriure coses més complexes i sofisticades. Tot el contrari. L'alfabet va ser un recurs simplificador per a escriure noms propis en les esteles votives o noms de divinitats adorables per persones d'una cultura il·literada! (si em permeteu la llicència). La genialitat consisteix a assignar un símbol a cadascun dels vint sons que sol tenir qualsevol llengua, per exemple, prenent com a referència el so que encapçala la pronunciació d'un concepte. És a dir: P de Palència! Hi ha prou de seleccionar uns vint signes jeroglífics (dels milers existents) i estilitzar-los segons una cursiva monocolor. Segona sorpresa: els egipcis ja havien inventat un alfabet amb aquesta mateixa idea des de quasi el principi de la seua cultura, però no va transcendir perquè el van usar sempre en combinació amb molts més tipus de signes. Era més eficient però, per a què volien ser eficients? En el món egipci només existia l'egipci i cada terme hi podia trobar el seu jeroglífic. Per això l'auster alfabet monoconsonàntic mai va arribar a desplaçar el sofisticat jeroglífic. Els egipcis van tenir la idea però la van usar en el si d'un sistema de signes més ampli i complex, els semites van tenir la idea i la van usar com a forma única d'escriptura, però no se'n van adonar de la transcendència fins que els fenicis la van prendre per a alguna cosa més que per a gravar làpides.

Però de debò hi hagué un inventor? L'egiptòloga israeliana Orly Goldwasser diu saber fins i tot de qui es tracta. Hi hagué un cap coordinador de minaires que era una mica més culte que els altres. També era semita, això segur, perquè en una de les esteles apareix muntat en un ase (cosa que mai faria un egipci). Anoteu-ho: el seu nom era Khebeded i probablement va ser l'inventor de l'alfabet modern. Poca broma. ☺

Jorge Wagensberg. Professor titular del departament de Física Fonamental. Universitat de Barcelona.